

Z pewnością do drogich wypadu zaliczyć odmienne od powszechnie uznawanej „Septuaginty” wersje Pisma świętego, zwłaszcza w tłumaczeniu Akwili, Symmacha, Theodota oraz piąte i szóste wydanie żydowskich tłumaczy zakupione z wielkim nakładem kosztów przez Rufina. Odnosi się to także do poważnych wydatków poniesionych przez Augustyna podczas poszukiwań niektórych dzieł pogańskich autorów w związku z opracowywaniem „Państwa Bożego”¹⁷.

Według źródeł palestyńskich, ceny księgi „Psalmów” i księgi „Hioba” wahały się w pierwszej połowie III wieku od kilkudziesięciu do kilkuset denarów. W innym traktacie hebrajskim wspomniano o 100 denarach¹⁸. Jeszcze wyższe ceny osiągały egzemplarze autorskie uznanych autorów i podręczniki sztuki wymowy. Przykładowo, druga księga „Eneidy” Wergiliusza, pochodząca z biblioteki samego poety, została zakupiona przez znanego rzymskiego gramatyka Fidiusa Optatusa za sumę 20 aureusów, podczas gdy poszukiwany na rynku podręcznik sztuki wymowy Tizjasza osiągnął cenę 30 aureusów¹⁹.

W handlu spotykano ponadto prace niedoceniane przez sprzedawców, zapewne z uwagi na znikome na nie zapotrzebowanie, przeznaczone dla bardzo wąskiego kręgu nabywców²⁰. Cenę sprzedaży mogło również obniżyć mniej staranne czy kosztowne wydanie lub amatorskie wykonanie, jak to miało miejsce w przypadku kodeksu zawierającego *Ewangelię*, wykonanego własnoręcznie przez mnicha jako forma zapłaty w zamian za przewiezienie statkiem dwóch osób z Paretonium na Sycylię. Inny wędrowny mnich z Italii sprzedawał wykonywane przez siebie kodeksy w celu spłacenia zaciągniętego uprzednio długu²¹.

Na temat cen materiałów piśmienniczych dysponujemy zaledwie kilkoma zdawkowymi informacjami. Według Marcejalisa funt papirusu kosztował od 2 do 4 sesterców, podczas gdy za jego zwój płacono 10 asów²². Pochodzący z pierwszej połowy papirus z Tebtynis podaje cenę od 2 do 4 drachm; w późniejszych dokumentach z IV wieku występuje 20 000 denarów oraz 200 talentów²³. O cenie pergaminu wzmiankuje jedynie przekaz papirusowy z V wieku, który opisuje sprzedaż 25 poczwórnie złożonych arkuszy za 13 talentów²⁴.

¹⁷ Hieron., *Apol. adv. Ruf.* II 29, 349, *Ep.* XXII 32; Augustin., *De civ. Dei* II 19. Por. Mart. V 6, 14. Zob. J. Jundziłł, *Pieniądz w łacińskiej literaturze chrześcijańskiej późnego cesarstwa rzymskiego*, Warszawa 1984, s. 86 n.

¹⁸ B. Gittin 35 AB; Baba Batra 115 B.

¹⁹ Lukian., *Pseud.* III 30; Gell. II 3, 5.

²⁰ Por. Cic., *De rep.* III 19, 29, *De off.* 15, 61; Augustin., *Serm. Vilm.* VII 2, *Ep.* CCXIII 7; Sid., *Ep.* II 8, V 15, IX 7.

²¹ Hieron., *Vit. Hil.* 35–6; Cass., *De inst. coenob.* V 39.

²² Mart. I 117, XIII 3; Stat., *Silv.* IV 9, 9.

²³ P. Mich. 123; SPP XX 81; PSI 959. Por. P. Berl. 13062. Zob. A. Balil, *Notas sobre precios y costes en epoca Romana*, CHEC XIII, 1975, s. 70.

²⁴ P. O. 2156. Zob. również P. O. 1913; P. Cairo 67058.